

**Een archeologisch bureau-onderzoek
voor een terrein aan de Gerrit Raapstraat
en George van Saksenweg te
Appingedam, gemeente Appingedam
(Gr.)**

H. Buitenhuis

ARC-Rapporten 2007-12

Groningen
15 maart 2007
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek voor een terrein aan de Gerrit Raapstraat en George van Saksenweg te Appingedam, gemeente Appingedam (Gr.)

ARC-Rapporten 2007-12
ARC-Projectcode 2006/294

Opdrachtgever
Bogor Projectontwikkeling BV, Gorinchem
Bevoegd gezag
Provincie Groningen, dr. H.A. Groenendijk
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer bureau-onderzoek
21473

Tekst
H. Buitenhuis
Redactie
A. Ufkes
Eindredactie
J. Schoneveld

Status
definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 2007

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Aanleiding tot het uitvoeren van onderhavig bureau-onderzoek is het voornemen op een terrein aan de Gerrit Raapstraat en een aansluitend terrein aan de George van Saksenweg te Appingedam de bestaande bebouwing af te breken en nieuwbouw te plegen. Omdat de werkzaamheden gepaard zullen gaan met bodemverstorende ingrepen is voorafgaand hieraan een archeologisch onderzoek noodzakelijk. Dit is in overeenstemming met het Verdrag van Malta, dat de bescherming van het cultureel erfgoed op Europees niveau beoogt.

In opdracht van Bogor Projectontwikkeling BV te Gorichem heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) in de persoon van dr. H. Buitenhuis op 26 februari 2007 het archeologisch bureau-onderzoek uitgevoerd. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1.¹

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie is gelegen aan de Gerrit Raapstraat 74 en de George van Saksenlaan 1 te Appingedam. Het zijn de terreinen met de kadastrale nummers 3548 en 3549. Deze terreinen maken deel uit van een woonwijk en zijn deels bebouwd en bestaan deels uit omliggende tuinen en verharding. Het totale oppervlak, inclusief de bebouwing is circa 4000 m².

1.3 Objectgegevens

Provincie	Groningen
Gemeente	Appingedam
Plaats	Appingedam
Toponiem	Gerri Raapstraat
Kaartblad	07H
Coördinaten	253.481/593.196;253.523/593.189 253.508/593.114;253.457/593.127
Type object	woonwijk
Type bodem	knippige poldervaaggrond (Mn43C, Mn48C, Mn63C)
Geomorfologie	vlakte van getijafzettingen of inversiekreekrug
Grondwaterstand	GtIII/GtV

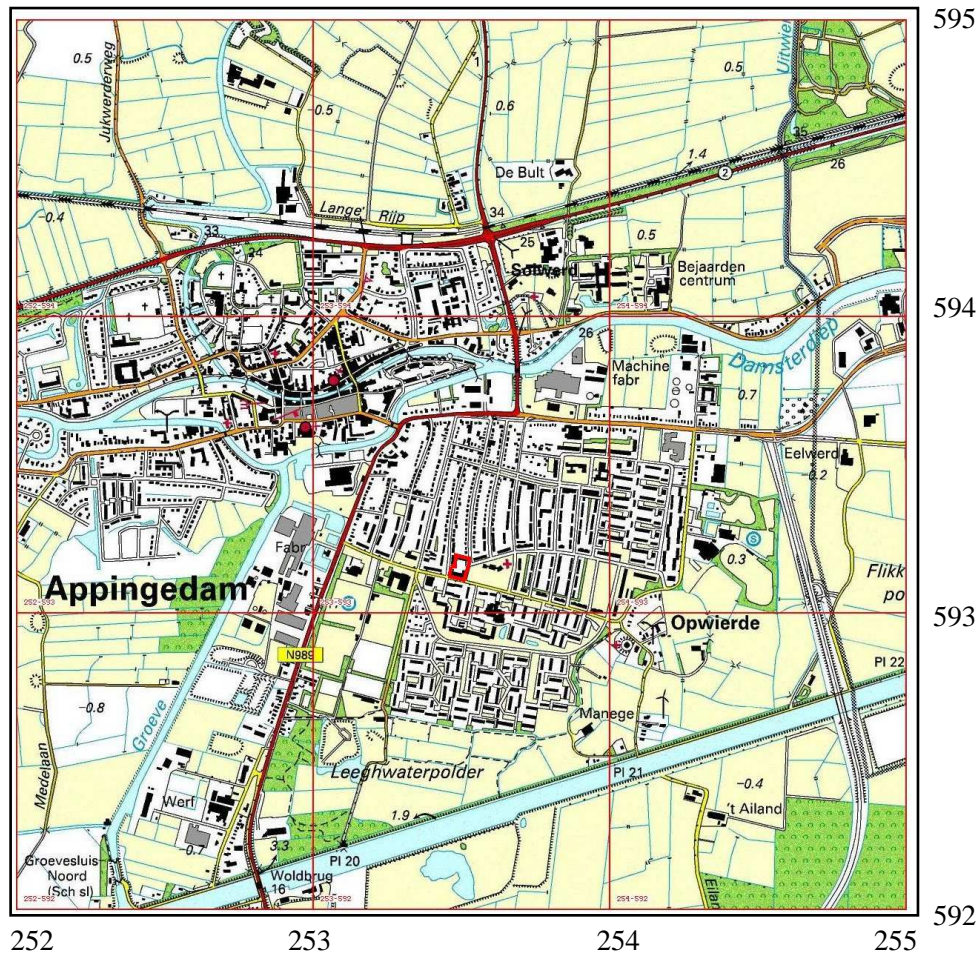

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verworven informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Aan de hand van de op deze wijze verkregen gegevens wordt vastgesteld of er archeologische resten in het plangebied aanwezig (kunnen) zijn, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden

---

¹De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl

Abbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie (rood omkaderd) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

in het plangebied eventueel een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgetraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.5 Werkwijze

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Gegevens met betrekking tot bekende en te verwachten archeologische waarden worden onder meer ontleend aan Archis.² Voor een goede beeldvorming van de ontstaansgeschiedenis van en de bodemopbouw binnen het plangebied worden geomorfologische en bodemkundige kaarten geraadpleegd. Getracht is, om informatie met betrekking tot bekende verstoringen in de bodem te achterhalen. Voor een overzicht van de historische en subrecente situatie van het plangebied is topografisch-historisch kaartmateriaal bekeken. Tenslotte zijn de resultaten van voorgaand archeologisch onderzoek – gepubliceerd in archeologische rapporten – nagetrokken op relevantie en bruikbaarheid voor het onderhavige onderzoek.

2 Resultaten

2.1 Beschrijving van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksterrein is gesitueerd in het noordelijk zeeleigebied. Dit omvat het zeeleigebied van Groningen, Friesland, de kop van Noord-Holland en de Waddeneilanden (Berendsen 2000). Onder de holocene afzettingen ligt vrijwel steeds dekzand (Formatie van Twente). De top van het dekzand ligt langs de kust van Groningen op 15 tot 20 m –NAP. Gedurende het Holoceen zijn op het dekzand in verschillende fasen veen en klei afgezet. Echter aan de Fries-Groningse waddenkust vonden als gevolg van de zeespiegelstijging voortdurende inbraken van de zee plaats, waardoor de eerdere veen- (Hollandveen) en klei-afzettingen werden weggeslagen. Hierdoor ontstonden grote zeeboezems, waaronder de Fivel en Eems-Dollard boezems in het gebied van het onderzoeksterrein. Deze zeeboezems slibden echter weer snel dicht in de Middeleeuwen. In het onderzoeksgebied werden hierbij in een getijdenvlakte klei-afzettingen gesedimenteerd, die de huidige ondergrond vormen.

Op de Bodemkundige en Geomorfologische kaarten van Nederland 1:50.000 is het gebied niet gespecificeerd (afb. 2). Het staat als bebouwd terrein aangegeven waar geen gedetailleerd onderzoek heeft plaatsgevonden. Interpolatie van de gegevens van het omliggende gebied doet echter veronderstellen dat het terrein deel uitmaakt van een getijde-afzettingenvlakte, dan wel van een inversiekreekrug. De bodem is een knippige poldervaaggrond, bestaande uit kalkarme, zwak tot sterk siltige, klei, waarin slechts weinig bodemontwikkeling heeft plaatsgevonden.

---

²Het digitale archeologische informatiesysteem voor Nederland waarvan de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) deel uitmaakt.

27-02-2007

254998 / 594356

Legenda

- ONDERZOEKSMELDINGEN
- TOP10 ((c)TDN)
- BODEM ((c)Alterra)**
  - Associaties
  - Brikgronden
  - Bebouwing
  - Dijk, bovenlandstrook
  - Dikke eerdgronden
  - Fluviaale afz ouder pleistoceen
  - Groeve, gegraven, mijnstort
  - Kalksteenverweringsgronden
  - Oude rivierkleigronden
  - Overige oude kleigronden
  - Ondiepe keileemgronden
  - Leemgronden
  - Zeekleigronden
  - Mariene afz ouder pleistoceen
  - Niet-gerijpte minerale gronden
  - Oude bewoningsplaatsen
  - Rivierkleigronden
  - Kalkh lutumarme gronden
  - Veengronden
  - Moerige gronden
  - Water, moeras
  - Podzolgronden
  - Kalkloze zandgronden
  - Kalkhoudende zandgronden

RACM
Archis2

252405 / 592238

Afbeelding 2 Bodemkaart van de omgevingen van het onderzoeksterrein. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II, 27 februari 2007.

2.2 Bekende archeologische waarden

De getijdenvlakte is vanaf de Late IJzertijd door mensen in gebruik genomen. Hierbij werden vooral de karakteristieke wierden van het Groningse kleigebied als woonplaatsen gebruikt. In de iets wijdere omgeving van het onderzoeksgebied zijn een aantal van deze wierden gevonden (afb. 3). Iets ten zuidoosten bevindt zich de Opwierde (AMK-nr. 173), terwijl ook ten zuidwesten en ten noorden zich twee kerkterpen bevinden (AMK-nrs. 495 en 39496). Alledrie wierden zijn beschermde monumenten. Archeologische waarnemingen zijn aan deze wierden gerelateerd. In de directe omgeving van het onderzoeksterrein zijn echter geen archeologische waarnemingen gedaan.

De dichtheid van de bewoning heeft er waarschijnlijk toe geleid dat op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarde (IKAW) het terrein een middelhoge tot hoge verwachtingswaarde heeft (afb. 4).

2.3 Historische situatie

Het ontstaan van Appingedam en de precieze ouderdom van het stadje kunnen niet met zekerheid worden aangegeven. Al in de Vroege Middeleeuwen was er sprake van een aantal wierden die aan het riviertje de Apt of Appe gelegen waren. Op één van deze wierden was een klooster van de Augustijner Heremieten gevestigd. De naam is mogelijk ontleend aan een dam in de rivier de Appe of Apt. Na het graven van de Delf (het latere Damsterdiep) in de twaalfde eeuw, is door de gunstige ligging aan de Delf, die een open verbinding met de zee vormde, een nederzetting ontstaan die in korte tijd uitgroeide tot een belangrijk handels- en marktcentrum. In een document uit 1224 is voor het eerst sprake van de plaatsnaam Appingedam. Appingedam werd de hoofdplaats van het Friese gewest Fivelingo. Aan de kaden van de Delf werden binnengelopen zeeschepen afgemeerd en losten en laadden schippers hun vracht. Vervolgens werden de goederen opgeslagen en verhandeld. Handel werd gedreven met Noord-Duitsland en het Oostzee-gebied, Scandinavië en Westfalen. Bij de Wezertol van Bremen golden gunstige uitzonderingstarieven voor Damster schepen. Appingedam was een belangrijk regionaal marktcentrum.

Op de kaart van Jacob van Deventer uit 1584 (Schroor 2003) is de bebouwing van Appingedam en omgeving weergegeven (afb. 5). Duidelijk is te zien dat het gebied tussen de stad Appingedam en Opwierde niet bebouwd is en als agrarisch terrein moet worden beschouwd. Deze situatie blijft bestaan tot aan de 20e eeuw, wanneer de huidige woonwijk wordt gebouwd. Op een kaart van Huegenin uit 1820 (Versfelt & Schroor 2005; afb. 6) en een kaart uit 1855 uit de Grote Historische Atlas van Nederland (Geudeke et al. 1990; afb. 7) is de hierboven beschreven situatie identiek. Gezien de vele bekende wierden in het gebied, relatief dicht bij elkaar gelegen, is het niet waarschijnlijk dat zich in of direct bij het onderzoeksterrein een nog (heden onbekende) wierde bevindt.

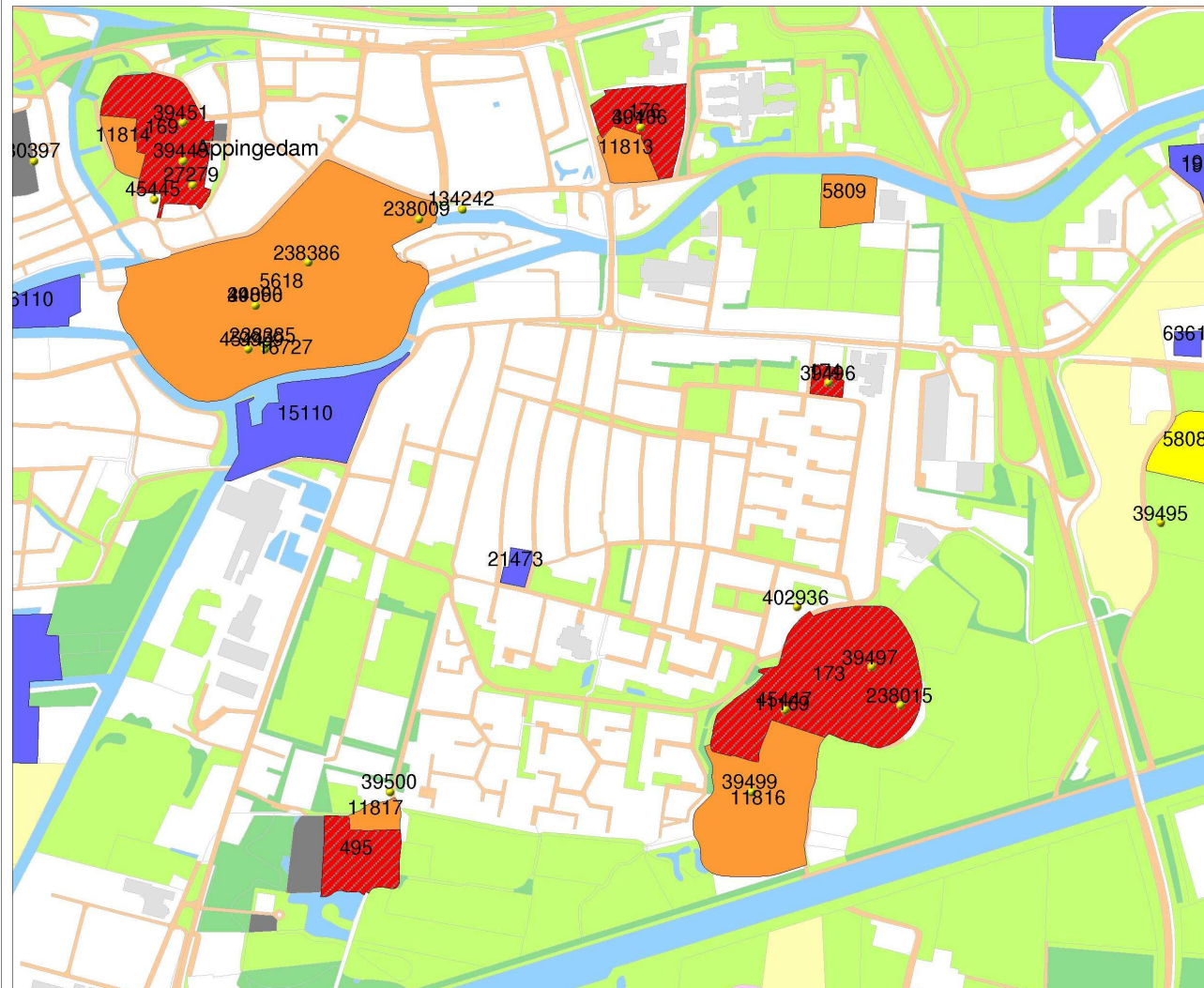
2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden geeft aan dat het gebied een middelhoge tot

27-02-2007

254954 / 594321

Legenda

- WAARNEMINGEN
- MONUMENTEN
  - archeologische betekenis
  - archeologische waarde
  - hoge archeologische waarde
  - zeer hoge archeologische waarde
  - zeer hoge arch waarde, beschermd
- ONDERZOEKSMELDINGEN
- TOP10 ((c)TDN)
  - bebouwd gebied
  - doorgaande wegen
  - bos
  - bouwland
  - weiland
  - boomgaard/kwekerij
  - heide
  - zand
  - begraafplaats
  - water
  - overig bodemgebruik
- PLAATSNAMEN
- PROVINCIES

0 500 m

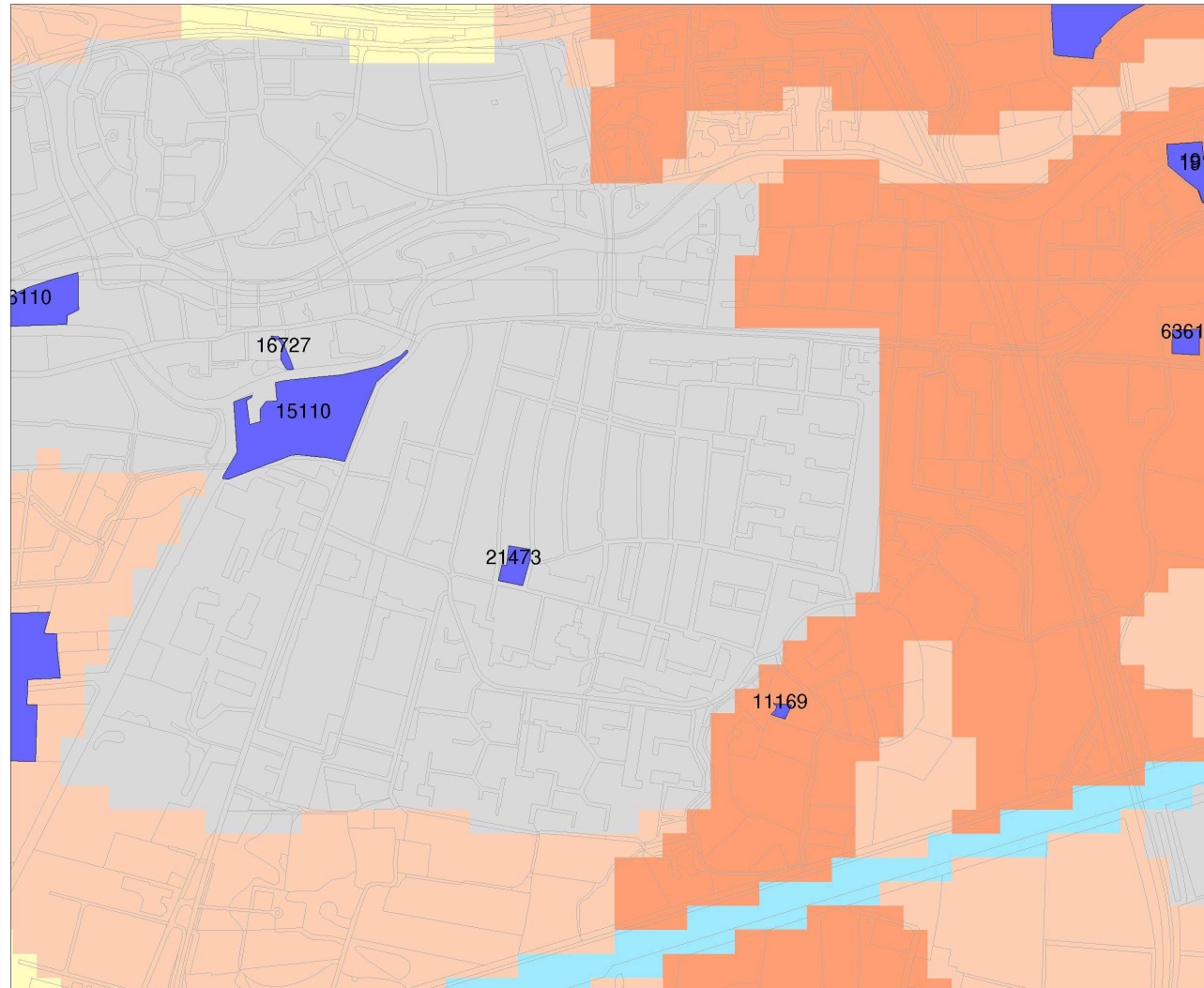
N
RACM
Archis2

252446 / 592272

Afbeelding 3 Archeologische verwachtingswaarden, monumenten en waarnemingen in de omgeving van de onderzoekslocatie (blauw, Archisnummer bureau-onderzoek 21473). Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II, 27 februari 2007.

27-02-2007

254954 / 594321

Legenda

- ONDERZOEKSMELDINGEN
- TOP10 ((c)TDN)
- IKAW**
  - zeer lage trefkans
  - lage trefkans
  - middelhoge trefkans
  - hoge trefkans
  - lage trefkans (water)
  - middelhoge trefkans (water)
  - hoge trefkans (water)
  - water
  - niet gekarteerd

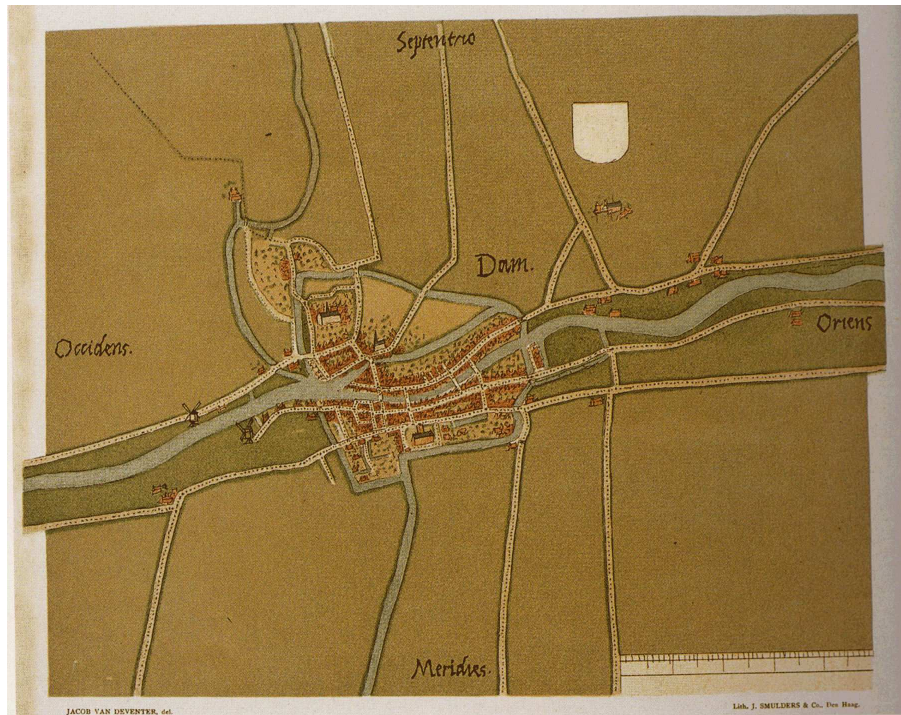
0 500 m

RACM
Archis2

252446 / 592272

Afbeelding 4 Indicatieve Kaart van Archeologische Waarde (IKAW) van het gebied rondom het onderzoeksterrein. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II, 27 februari 2007.

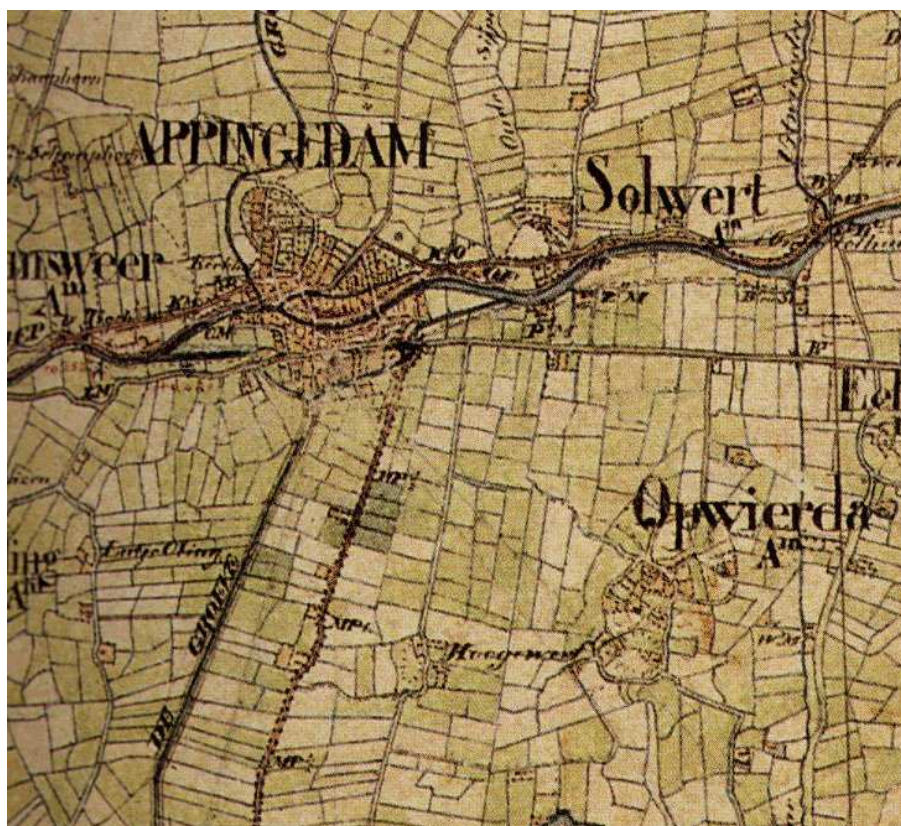
Afbeelding 5 Uitsnede uit de kaart van Jacob van Deventer van 1584 van de stad Appingedam.

hoge verwachting heeft. Op grond van de bodemkundige en geomorfologische gegevens kan worden gesteld dat het terrein zich in een getijdevlakte-afzetting bevindt, mogelijk op een inversiekreekrug. Gezien de archeologische waarnemingen, de relatieve dichtheid van de wierden, en de gegevens van de historische kaarten, lijkt de aanwezigheid van een onbekende wierde onwaarschijnlijk. Dit laat echter onverlet dat er eventueel een vlaknederzetting was gelegen.

Het terrein is in de 20e eeuw bebouwd, waaronder een school, het perceel aan de George van Saksenstraat 1. Indien een vlaknederzetting aanwezig is geweest, is deze op de twee percelen door de huidige bebouwing grotendeels verstoord, aangezien kan worden aangenomen dat een vlaknederzetting zich direct onder de bouwvoor op de klei zou hebben bevonden. Daardoor is er alleen een mogelijke archeologische verwachting voor de onbebouwde terreindelen. Navraag bij de gemeente gaf aan, dat er vermoedelijk geen ontgroning heeft plaatsgevonden. Wel is geregistreerd, dat zich op het terrein aan de George van Saksenweg een ondergrondse grote HBO tank bevindt. Aangezien deze zich niet onder de school zal bevinden, geeft dit aan dat een deel van het onbebouwde terrein aan de George van Saksenweg eveneens is verstoord. Dit leidt tot de verwachting dat archeologische overblijfselen alleen mogelijk aanwezig zijn op de onbebouwde delen van het perceel aan de Gerrit Raapstraat (kadasternr. 3548).

Afbeelding 6 Uitsnede uit de kaart van Huegenin van 1820 van het Appingedam en omgeving.

Afbeelding 7 Uitsnede uit de kaart van 1855 uit de Grote Historische Atlas van Nederland van Appingedam en omgeving.

3 Conclusie en aanbevelingen

Uit het bureau-onderzoek blijkt, dat er alleen voor het perceel aan de Gerrit Raapstraat (kadasternr. 3548) een mogelijke archeologische verwachting is voor de aanwezigheid van een vlaknederzetting. Daarom wordt aanbevolen op dit terrein een verkennend booronderzoek uit te voeren, om de intactheid van de bodem en de mogelijke aanwezigheid van archeologische resten vast te stellen. Een verkennend booronderzoek aldaar kan hieromtrent snel uitsluitsel geven.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2000. *Landschappelijk Nederland*. Assen (Fysische Geografie van Nederland). 2e druk.
- Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 2 Noord-Nederland 1851–1855*. Groningen.
- Schroor, M., 2003. *De Atlas van Kooper: oude kaarten van de provincie Groningen*. Bedum.
- Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin. Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819–1829*. Groningen.